

Beszélgetés a régész-szel a régi magyar árvizekről

Irta: Trócsányi Zoltán

Amikor halkán, kopogtatás nélkül benyitottam hozzá, valahogy egészen különös, kényszeredett helyzetben ült az ablak mellett és elkomorodva nézte az égen gomolygó sötét felhőket, melyek két rétegben húzódtak el egymás fölött. A felső réteg szelidebb, simább, majdnem hófehér volt, az alsóbb réteg azonban, amely észak-nyugat felől húzódott, tépetten, rongyosan és vésszesen jött, rohant, mintha attól tartana, hogy elkésik. Négy óra lehetett délután, de oly sötét volt, mintha a nap már lebukott volna a budai hegyek mögött. Az alacsonyabban rohanó fellegek kavargtak, gomolyogtak, minden pillanatban változtatták alakjukat; — hol egy fehérebb óriás delfin úszott ki vasszínű habjaik közül, hol apokaliptikus szörnyek kerültek szembe sokpúpú tevével, vagy iszonyatos borzas vadkannal, mintha ezek a fenyegető rémek is fokozni akarták volna azt a félelmet, amit a napok óta zuhogó eső már eddigis keltett bennük. A felső fehér felhőréteg már teljesen eltűnt s alacsonyan a fejünk fölött, szinte csak egy kódobásnyira, mint a szálguldó kéményből főlészálló és felhővé verődő vonatfüst, feketén és sötétén libegett a fejünk fölött. A következő pillanatban szélroham zúgott végig a sikátoron, egyszerre elfeketedett a szemben álló ódon dohányraktár szürke palafedele s az ablakon nagy csöppekben csurgott végig a víz.

A régi idők magyar életének bűvára újjaival dobolni kezdett a kis kerek asztalon, ami még borongóbbá és szorongóbbá tette hangulatunkat. Éreztük, hogyha az áldás ily bőségben hull az égből, átokká, csapássá válhatik azokon a vidékeken, ahol a föld lakói, elefeledve a régi idők tapasztalatait, mélyen fekvő, lapos helyekre építették szállásaikat. Közben az eső egyre szomorúbban dobolt az ablak bádog párkányán és mi egyre jobban elkomorodva néztünk ki az egyre sötétedő esős délutánba.

— Mi a véleménye... ezt az időjárást... a fenyegető árvizeket illetően?... Lent az Alföldön kiöntenek az erek és a patakok. Kis folyók, melyeket nyáron akármelyik gyerek áthajít kacsázó kövel, most Dunává dagadva átlélik kiszabott partjaikat és iszapsárga habjaikkal előntik a mezőt, szántóföldet, a kertet, a szérút, a házat s az embereket kiöntik hajlékukból, mint az ürgét.

Árvíz 1740-ben és 1775-ben

— Így van, — szolt csöndesen régész barátom. — Tavasszal gyakran, szinte minden évben van árvíz, hol itt, hol ott. Vegye csak elő a régi ujságokat, lépten-nyomon

fog találkozni szomorú és kétségbeejtő tudósításokkal, főképpen a Tisza mellékfolyói vidékéről. A Felföldön nem szokott oly károkat okozni, mint az Alföldön, mert ott az emberek lakótelepeiket lehetőleg emelkedett helyekre építették, az Alföldön azonban, ahol sokszor száz kilométeren keresztül sem talál egy-egy árvíz ellen védelmet nyújtó magasabb dombot, hiába való volt az építkezésnél minden előrelátás. Már csak azért is, mert nemcsak a folyók közelsége a veszedelmes tavaszi olvadáskor, vagy sokáig tartó esőzések idején, hanem a talajvíz is, amely felfakad és óriási területeket borít el. De ha akar egy pár történelmi adatot, azzal is szolgálhatok. 1740-ben a Duna áradása alkalmával a víz három lábbal haladta fölül az 1839-ikét, az 1775-iki négy lábbal alantabb állott az 1838-inál, amint azt egy röpiratban olvasom, amely „*Borzalmat gerjesztő szerencsétlenséget előadandó legújabb napitörténet, mely Buda-Pestet Magyarországban ezen fővárosát 1838-iki március 13-án a Duna elfoglalása által érdeklé*” címen jelent meg. Nagy árvizek voltak Magyarországon 1816-ban és 1817-ben, amikor sok százezer hold földet öntöttek el az áradó folyóvizek, amelyek több millió forintnyi kárt okoztak a népnek s emellett hallatlan drágaságot is, ötven forintra növelvén egy köblő búzának az árát s „*számtalan mezei gazda meglábolthatatlan inségre jutott, — sokak, ha Magyarországon említeni nem szégyen — az éhség miatt nyomorultán elhullottak.*”

Az árvizek lefolyása nem mutat valami nagy változatosságot. Az esőzések, vagy az olvadás következtében megdagadó folyóvizek egyre emelkednek, a nép a parton áll és nézi a víz emelkedését, vagy erődíti a gátakat, imádkozik és reméli, hogy csak megsegíti őket az Isten. Az ár azonban tovább emelkedik, kilép medréből s a nép, ha még van ideje, szekéren vagy gyalog menekül. Ha nincs ideje, fölkapaszkodik a padlásra, a házak tetejére s ott várja az árvíz végét, vagy a mentődereglyét. Elképzelni is borzasztó azt a helyzetet, amikor a család, a szülők gyermekeikkel a roskadozó ház tetején állnak, segítséget várva, mely azonban nem igen ígérkezik sehonnan.

A nagyszentmiklósi és makói árvíz

A nagyobb árvizek megakadályozásáról már száz évvel ezelőtt is sokat elmélkedtek, sőt írtak is, többek közt *Vedres István*, a híres földmérő, aki 1830-ban különösen az akkoriban még erősen kanyargó Tisza

ján emelkedett itt az ár. Csongrád vármegyében az országutak víz alatt voltak. A puszták, többek közt a derekegyházi is, úsztak, sok helység vízben állott, a szőlők, szántóföldek, kaszálók nagyrészt elöntötte a víz. „Irtóztató kép az, — írja Vedres István, midőn éjjel is, nappal is gyakran félreverik a harangot, s ezerekenként szaladnak az emberek a városból a töltések veszedelme meggátlására. Az ott-honmaradtak a nagy rémüléstől felálló hajszálakkal és meredt szemekkel fürkészik az utat, merre fussanak és kiragad-hassák magzatjaikat, legalább a halált okozó nagy veszélyből, megfedkezvén minden vagyontárukról, csak életük szabadulása csillámlik előttük és az út, de amelyre nem találnak.” Ilyenforma képet mutatott Szeged városa az 1816-ik esztendőben.

Régészbarátom félretette Vedres Istvánból való jegyzeteit s egy másik jegyzetsomót vett elő. Az ablakpárkányon szomorúan dobolt az eső, az égre egyre sötétebb felhők húzódtak föl s a szobában is oly sötét volt, hogy már alig lehetett látni a betűt.

Solt pusztulása 1830-ban

— Látja, eféle küzdelmek is voltak a régi magyar életben, nemcsak tatár- és törökidő, nemcsak harcok és háborúk. Ma már nem olyan általános az árvíz-veszedelem, mint száz évvel ezelőtt volt, de annak, akinek a tanyáját elárasztja és rombadönti az ár, a tragédia ugyanolyan szörnyű, mintha ezredmagával harcolna a felbőszült elemek ellen. Megemlítek még egy feledésbe ment nagyobb árvizet, amely 1830-ban nemcsak Bécs városát árasztotta el, hanem Solt mezővárosát is Pest vármegyében. Ebben az évben március 21-én volt Solt városában a veszedelem a legnagyobb. Azon a télen temérdek hó esett s a rendkívüli hidegben tavaszig megmaradt. A Duna vize is jégpáncél alá volt szorítva. A veszedelmet az okozta, hogy az olvadás északról indult meg. Ebben az évben előbb szabadult föl a Duna vize Linznél, mint Bécsben, ahol a jég az álló jégpáncélban megakadt, torlódást okozott és előntötte az alacsonyabban fekvő városrészeket. A nagy ár március 8-án érkezett Dévényhez. Március 19-én megindult a jég Pesten, 20-án, délután négy

órákor érkezett a pusztabaracsi és duna-földvári szigetekhez, ahol a jégablak beleakadván a szigetekre lévő nagy fába, iszonyú magasságra tornyosodtak föl, a víz folyásának gátat vetettek és így a víz lefolyásában akadályoztatván, utat tört magának Apostag környékén és az árvíz temérdek sokaságú jéggel, nagy rohanással Solt felé vette útját. Borzasztó zúgással, mely minden embert rémületbe ejtett, jelentette érkezését az ár. A hatalmas ellenség elől lélekszakadva rohant házába mindenki. Sokan a város melletti hidnál egy töltésdarabra szorultak és ott könyörögtek segedelemért, kiáltozván, hogy reng a föld alattuk. Segíteni azonban nem lehetett rajtuk, mert a hidnak már nyoma sem volt, a nagy szél miatt ladikon sem lehetett megközelíteni őket, ezért kénytelenek voltak az egész sötét éjszakát, élet és halál között lebegve, a gáton tölteni. Másnap reggelre a város úgy nézett ki, mint a tenger, melyben több apró sziget van szétszórva. A lakosok a padlásokon kerestek menedéket. Sokan ladikon a szőlőhegyre menekültek, mások külszöbjeiknél földből vert töltéssel készítették a víznek szobáikba való befolyását. Március 22-én négy lábbal esett a víz. A szörnyű katasztrófa méretei csak ekkor váltak láthatóvá. 800 ház közül alig volt száz, amelynek valamelyik oldalát nem mosta volna víz, csaknem másfélszáz földből tömött vagy sárból rakott házak végkép összeomladoztak. Amelyeknek falai karókra voltak rakva, megmaradtak ugyan, de a tapasz róluk lehullott.

— A solti árvíz történetét Zaary Károly hites földmérő tekintetes Nógrád vármegye táblabírája írta meg a Tudományos Gyűjtemény 1831-i évfolyamában.

A pesti árvíz 1838 március 13-án volt, amikor szintén a zajló jég torlódása okozta a víz áradását.

Ugyanilyen okból volt árvíz 1876-ban és 1891-ben, mely utóbbira magam is emlékszem még. Szegedet 1879-ben pusztította el az árvíz. Egész vízrendszerünket tekintve az 1888-i árvíz volt a legnagyobb.

E pillanatban megszólalt a csengő: hozták a délutáni lapokat, az első oldalon riasztó címekekkel a Sajó áradásáról.

Az író és a régész az alkonyati szürkésben komor tekintettel könyökölt az újságok felé. Künn riasztó egyhangúsággal dobolt az eső az ablak bádorpárkányán...

szabályozását sürgette. Magyarországnak túl a tiszai kerületeiben az árvizeket főképpen a Tisza, Szamos, Kraszna, Berettyó, Ér, Körös, Maros, Tömös, Berzova s más apróbb folyók okozzák, amelyek a keleti hegyekről letóduló eső és olvadó hóvizet öblükbe nem szoríthatván, a többnyire egyenes lapályföldön szétterjesztik. Vedres István töltéseket akar építtetni az áradások ellen mindenütt, ahol az említett folyók ki szoktak áradni, mégpedig oly magasakat, amelyek az 1816-i árvíz magasságát fölülmúlják. Figyelmeztet azonban rá, hogy ezt a munkát oly gondosan kell elvégezni, hogy a víz se a töltésen magán, sem pedig az alatta levő földön át ne szivároghon, nehogy a szivárgás alattomban növekedvén, végre töltésszakadást okozzon. Részletezve leírja a gátak építésének módjait, azonban a töltések építését önmagában nem találja megnyugtató védelemnek a víz árja ellen, mert nem egyszer megtörtént, hogy a töltéseket átszakította a töltések közé összeszorított víz ereje, mint 1817-ben Torontál vármegyében, a Marosi töltésnél, ahol nem a régi ereken és fokokon, hanem a magasabb tájon lévő töltésen átszakadván az áradó víz, Nagyszentmiklós mezővárosba is betört, ahol a régibb időkben, a töltések előtt sohasem járt árvíz. Lefelé menő útjában pedig két falut is elpusztított. Pedig azt megelőzőleg Torontál vármegye 25 esztendő leforgása alatt kb. nyolc mérföldnyi hosszú töltéseket építtetett. Ugyanolyan veszedelmekkel küzdött Makó városa is 1821-ben, amikor a Maros vize a töltések magasságát meghaladva, a városba berontott, sok száz házat ledöntött, tömérdek kárt, nagy nyomorúságot és keserves veszedelmeket okozott.

Szegeden 1816-ban

— Tekintsük meg egy kevésbé Szeged városát, — írja Vedres István, — minő állapotban volt az 1816-ik esztendőbeli áradások idejében? Az említett esztendőben oly magas volt az árvíz Szegeden, hogy az 1772-ikét négy hüvelyknyi magassággal felhaladta, pedig a Maros vizének árja, kiszagatván töltéseit, Torontál vármegyében már akkor szétterjedt s úgy látszott, hogy ide nem jön. A vár kapuján és a kerékbástya ablakán kevés híja volt, hogy be nem futott a víz, amint ez fel is van jegyezve. Magában a városban minden laposabb helyen felfakadt, sőt a körüllevő magasabb helyeken fekvő szőlők árkaiból is befutott a városba, sok kútból kiömlött a víz és több utcát elöntött egészen. A kertek úsztak. Gyalog járnai hidak és palók nélkül nem lehetett. Ezer háznál több összedült. Tölteni való földet, mivel ahhoz félni nem lehetett és messzi is volt a várostól, a vár sáncából hordták az emberek hajókon, hogy az udvaraikon keresztülfutni törekedő vizeknek gátat vethessenek, pedig akkor Szatmár, Szabolcs, Bihar, Arad, Békés stb. vármegyék területein közel 50—60 négyszög mérföldön hevert a szétömlött víz, februáriustól fogva júliusig s tovább is imitt-amott. Husvét tá-

ÚJ, SZÓRAKOZTATÓ KÜLFÖLDI REGÉNYEK

Robert Eton

Hétköznapi emberek

A „Hajnaltól-alkonyig” szerzőjének új regénye. Ara 2 pengő 60 fillér.

Alice Lyttkens

Ne várjatok vacsorára

Egy orvosnő regénye. Ara 2 pengő

Kathleen Norris

Szépasszony lánya

Egy házasság története. Ara 1 pengő

Courths-Mahler

Siddy nászútja

A hetvenéves írónő új, nagy regénye Ara 2 pengő

**KAPHATÓK MINDEN
KÖNYVESBOLTBAN**